

ФАКТОРИ ТА МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

*Кремешна Тетяна Іванівна
аспірантка Південноукраїнського
державного педагогічного університету
ім. К.Д.Ушинського*

Постановка проблеми. Зміни в соціокультурному житті країни, в тому числі й у галузі науки, поява інноваційних освітніх учбових закладів, варіативність учбових програм викликали до життя необхідність творчої особистості вчителя музики, здатного пізнавати та перетворювати музично-педагогічну дійсність. Професійна підготовка майбутніх учителів – випускників педагогічних коледжів, як правило, відбувається традиційними методами і не завжди забезпечує необхідний рівень їх підготовки до діяльності. У більшій мірі надається перевага її когнітивному компоненту, не звертаючи належної уваги на питання розкриття власного потенціалу особистості, як одного з аспектів професійної самореалізації. У зв'язку з цим, постало питання про розвиток в людині механізмів саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самовиховання, необхідних для становлення самобутнього професіонала.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема теорії самоефективності й ефективної взаємодії людини з довкіллям виникла у теоріях професійного розвитку особистості, засновником якої став А. Бандура. Свій внесок у досліджувану проблему зробили Н. Бранден, М. Зіммерман, Дж. Роттер, Д. Майєрс, Дж. Мартінес-Понс, Р. Уайт та ін. Учені вважають, що самоефективність є фундаментально важливою якістю, яка впливає на поведінку людини та результативність її діяльності [5]. Останнім часом феномен самоефективності привертає все більше уваги як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (Т. Вольфовська, Т. Гордеєва, Т. Левченко, С. Логінов, Л. Мальц, Л. Мірзаянова, Н. Назаренко, І. Осадчева, Н. Пов'якель, В. Солнцева, А.

Федосєєва, Т. Хорошко та ін), які розглядають її у різноманітних галузях знань: психологія, педагогіка, медицина, менеджмент, управління та ін.

Метою даної статті є дослідження факторів та механізмів, які впливають на формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів музики.

Виклад основного матеріалу. З нашого погляду, педагогічна самоефективність – це інтегративне утворення, яке виражається у впевненості педагога у власній професійній компетентності, здатності продуктивно здійснювати педагогічну діяльність, обираючи засоби педагогічного впливу, що забезпечують успішне досягнення поставлених цілей навчально-виховного процесу.

Задля формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів музики, пропонуємо враховувати фактори, визначені автором даного поняття. Серед них: минулий досвід успіхів та невдач, спостереження за досягненнями інших людей, вербальне переконання та емоційний стан.

А. Бандура стверджує, що найбільш важливим фактором самоефективності є *минулий досвід успіхів та невдач* у спробі досягти бажаних результатів [1]. На думку науковця, успішні дії підвищують самоефективність, тоді як невдачі здатні понизити її. Одним із способів набуття *позитивного досвіду* в педагогічній діяльності є ділові ігри. Застосування ділових ігор дозволяє ввести студентів в ігрове моделювання педагогічних явищ, надавати в ході гри майбутнім учителям нового професійного досвіду. Важливо зазначити, що даний вид діяльності сприяє розкріпаченню особистості (адже це лише гра), особистісній рефлексії, що надає студентам впевненості в собі, сприяє професійній самоефективності. У цьому аспекті є важливим залучення студентів до проведення мікроуроків (навчальних фрагментів уроків музики), що також є джерелом позитивного досвіду майбутніх педагогів-музикантів. Відомо, що одним з провідних видів діяльності вчителя музики є лекторсько-виконавська. Саме тому є важливим залучення студентів до виступів у концертах, організація лекцій-концертів,

що сприяє звиканню студентів до виступів перед широкою учнівською аудиторією, озброює позитивним виконавським досвідом.

Надають впевненості в педагогічній самоефективності й *спостереження студентами за професійними досягненнями інших людей*. Так, спостереження студентами уроків музики, що проводяться педагогом-майстром, дають їм можливість засвоювати новий спосіб мислення, поведінки, відношення до дитини, озброюють ефективними поведінковими стратегіями в типових і нетипових педагогічних ситуаціях, що сприяє професійній самоефективності. Необхідно зазначити, що є цінним спостереження студентів за своїми одногрупниками під час проходження педагогічної практики. Аналіз ефективності та доцільності використовуваних ними методів, стилю поведінки, характеристика позитивних та негативних аспектів уроку, сприяє вдосконаленню власної професійної діяльності, педагогічній самоефективності.

Необхідним фактором формування означеного утворення є *вербальне переконання*. Сутність його полягає в тому, щоб переконати особистість у власних можливостях досягнути поставленої мети [1].

Необхідне словесне переконання передбачає емоційну підтримку студентів, несе віру в їх здібності, можливості, схвалення та позитивне оцінювання, взаємодопомогу в умовах сумісної творчої учбової діяльності.

У цьому аспекті, на нашу думку, необхідно звернутись до поняття гуманістичної спрямованості особистості педагогів, які приймають участь у підготовці майбутніх учителів музики. Так, більш продуктивним буде такий стиль спілкування між викладачем і студентом, який передбачає повагу до особистості учня, спрямування на спільну діяльність, культивування партнерства, професійного і морального вдосконалення. На нашу думку, навчально-виховний процес, заснований саме на такому стилі міжособистісного спілкування може переконати студентів у власних можливостях ефективно здійснювати педагогічну діяльність, слугувати тим підґрунтям, яке сприятиме розкриттю професійного потенціалу студентів,

дозволить сформувати такий внутрішній світ, почуття та переконання майбутніх учителів музики, які складуть необхідний суб'єктивний досвід для активної поведінки та ефективного здійснення педагогічної діяльності.

Останній фактор, що впливає на формування педагогічної самоефективності – це *фізичний та емоційний стан особистості*. Дослідження, проведені автором концепції самоефективності, дали можливість висунути припущення, що люди звіряють рівень власної ефективності з рівнем емоційної напруги перед обличчям стресових чи загрозливих ситуацій. Таким чином, педагогічна самоефективність майбутніх учителів музики залежить від їхньої здатності регулювати власні емоції та їх зовнішнє вираження перед або під час здійснення професійної діяльності.

Звернення до проблеми педагогічної самоефективності вимагає розгляду механізмів, які зумовлюють виникнення та функціональні особливості даного утворення.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури дозволив дійти висновку, що механізмами формування педагогічної самоефективності майбутніх педагогів-музикантів є самопізнання себе, як майбутнього вчителя музики, рефлексія, самооцінка, саморегуляція.

Самопізнання себе, як майбутнього вчителя музики – початковий етап на шляху до оволодіння педагогічною самоефективністю, який передбачає вивчення майбутніми педагогами-музикантами своїх професійних здібностей та властивостей, системи цінностей, професійних намірів, провідних мотивів і мотивацій здійснення педагогічної діяльності, особливостей процесів пізнання (відчуття, сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, мовлення тощо), завдяки яким студент має можливість самостійно визначити, яких успіхів він може досягнути в педагогічній діяльності, а також проаналізувати можливості вдосконалення педагогічної самоефективності.

Самопізнання себе, як вчителя музики, та вдосконалення педагогічної самоефективності може здійснюватися шляхом *рефлексії*, яка передбачає аналіз

та роздуми студента над своїми професійними якостями, діями, та на основі цього перебудову і корекцію своїх оцінок, відношень, позиції, «конструювання» себе як самоефективного вчителя музики.

Самооцінка студентами власних особистісних та професійно-необхідних якостей на основі співставлення з еталоном та іншими студентами, виконує важливу функцію у розвитку педагогічної самоефективності, виступаючи регулятором поведінки та впливаючи на рівень цього утворення.

Одна із найважливіших характеристик особистості, яка впливає на педагогічну самоефективність – *саморегуляція*. Саморегуляція полягає у зменшенні розбіжності між досягненнями та ціллю, яку ставить перед собою людина, і, подолавши цю розбіжність, ставить перед собою нові, більш високі професійні завдання.

Психологи виділяють дві групи взаємовпливових факторів саморегуляції – зовнішні та внутрішні [4, 5].

В якості зовнішніх факторів саморегуляції науковці виділяють стандарти, по яким особистість може оцінювати свою поведінку. При цьому, ці стандарти створюються не лише зовнішніми силами. Явища оточуючого середовища, взаємодіючи з якостями особистості, формують індивідуальні стандарти оцінки. Так, яким стандартам здійснення педагогічної діяльності буде слідувати студент, багато в чому залежить від особистісних характеристик, хоча вплив оточуючого середовища (викладачі, студенти, батьки і т. д.) також має місце.

Крім того, зовнішніми факторами саморегуляції є підкріплення людської діяльності. На думку Р. Фрейджера та Д. Фейдимена, внутрішня винагорода не завжди являється достатньою [4, с.566]. Таким чином, у процесі досягнення педагогічної самоефективності студентам необхідні стимули, які виходять із зовнішнього середовища, і є більш дієвими, ніж самозадоволення. З цієї точки зору ми розглядаємо схвалення, заохочення від викладачів, батьків, а також винагороди, які студент робить собі сам, досягнувши проміжну ціль на шляху оволодіння педагогічною самоефективністю.

Внутрішні (особистісні) фактори саморегуляції залежать від трьох необхідних умов: контроль за власними діями, процес винесення суджень та активна реакція на себе.

Обов'язковою умовою поведінки, направленої на формування педагогічної самоефективності є *контроль майбутніх учителів музики за своїми професійно-направленими діями*. Досягаючи поставлених цілей на шляху до оволодіння означеним феноменом, студенти звертають увагу на якість набутих знань, вмінь, навичок, об'єм отриманої інформації, швидкість та оригінальність виконаної роботи тощо. Контроль за власними діями допомагає вчасно виявити та виправити недоліки у цьому процесі, визначити нові професійно-педагогічні цілі.

Процес винесення суджень допомагає регулювати поведінку, направлену на формування педагогічної самоефективності за допомогою мислення. Вдосконалюючись на шляху оволодіння педагогічною самоефективністю, студенти виносять судження про доцільність та ефективність власних дій, на основі поставлених перед собою цілей. При цьому, процес винесення суджень залежить від особистісних стандартів, прикладу для порівняння, цінності даної діяльності та локусу контролю [4].

Так, доцільність дій, направлених на досягнення педагогічної самоефективності, може оцінюватися студентами шляхом співставлення з ідеалом самоефективного вчителя музики. Крім того, в цьому аспекті важливе значення мають власні досягнення студента в якості зразка для порівняння з останніми досягненнями та оцінювання на цій основі їх ефективності.

Процес винесення суджень також залежить від того, яку *цінність* має для майбутніх учителів музики педагогічна самоефективність. Очевидно, що не будучи цінним для майбутнього педагога, означеному утворенню не буде приділятися належна увага, не будуть затрачуватись час та зусилля на розвиток даної характеристики. З іншого боку, розуміючи важливе значення професійної самоефективності для успішного здійснення педагогічної діяльності та самореалізації в обраній професії, майбутніми вчителями музики буде

прикладатися багато зусиль, щоб досягти успіху на шляху становлення себе, як самоефективного педагога-музиканта.

Важливе місце в саморегуляції поведінки належить локусу контролю, тобто судженням про причини власних досягнень.

Так, належність до інтернального типу передбачає власну відповідальність за свої успіхи та невдачі. Інтернали, більш ніж екстернали, переконані, що наполеглива робота призводить до високої продуктивності. Такі студенти вважають, що самі досягли позитивних результатів на шляху оволодіння педагогічною самоефективністю та професійною діяльністю, і здатні з успіхом досягати своїх цілей і в майбутньому. Для таких студентів характерне усвідомлення себе в силах контролювати власне професійне зростання, свої відношення з людьми, активне формування свого кола спілкування.

Студенти екстернального типу не відчують залежності між власними діями та подіями, що відбуваються у їхньому житті. Свої успіхи у навчальній та професійній діяльності приписують зовнішнім обставинам, везінню чи допомозі інших, не усвідомлюють власної здатності діяти ефективно, у тому числі, при набутті досліджуваного утворення.

Таким чином, студенти екстернального типу проявлять більше наполегливості в становленні себе як самоефективного педагога, ніж ті майбутні вчителі музики, які в своїх невдачах звинувачують сили, непідвласні їхньому контролю.

Третьою необхідною умовою саморегуляції є *активна реакція на себе*. Так, важливим стимулом у процесі формування педагогічної самоефективності є такі нагороди, як гордість та самовдоволення. Вони виникають, коли діяльність відповідає поставленим особистісним стандартам. Невідповідність наміченим ідеалам викликає почуття незадоволеності, спонукає до корекції діяльності в певному напрямку.

Висновки. Формуванню педагогічної самоефективності майбутніх учителів музики сприятимуть такі фактори: досвід власних успіхів у здійсненні

педагогічної діяльності, спостереження за професійними досягненнями інших людей, вербальне переконання та емоційний стан. Серед механізмів педагогічної самоефективності майбутніх педагогів-музикантів ми виділяємо: самопізнання себе як майбутнього вчителя музики, рефлексія, самооцінка, саморегуляція. Вказані фактори та механізми забезпечують утворення та функціональні особливості означеного феномену.

Резюме: Проблема педагогічної самоефективності тісно пов'язана з проблемою пошуку нових шляхів вдосконалення педагогічної діяльності. Враховуючи практику педагогічної роботи й сучасні умови нашого буття, одним із можливих і перспективних шляхів підвищення рівня професіоналізму та конкурентоспроможності майбутнього педагога є підвищення його педагогічної самоефективності. У статті розглядається проблема формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів музики. Автор досліджує сутність даного поняття, його роль у професійному становленні майбутніх педагогів, визначає фактори та механізми її формування.

Ключові слова: самоефективність, педагогічна самоефективність, фактори педагогічної самоефективності, механізми педагогічної самоефективності.

Резюме: Проблема педагогической самоэффективности тесно связана с проблемой поиска новых путей усовершенствования педагогической деятельности. Учитывая практику педагогической деятельности и современные условия нашей жизни, одним из возможных и перспективных путей повышения уровня профессионализма будущего педагога есть повышение его педагогической самоэффективности. В статье рассматривается проблема формирования педагогической самоэффективности будущих учителей музыки. Автор исследует сущность данного понятия, его роль в профессиональном становлении будущих педагогов, определяет факторы и механизмы его формирования.

Ключевые слова: самоэффективность, педагогическая самоэффективность, факторы педагогической самоэффективности, механизмы педагогической самоэффективности.

Summary. The problem of the pedagogical self-efficacy associates with the searching the new ways of improvement of the pedagogical activity. In consideration of the practice of pedagogical activity and modern conditions of our life, the improvement of pedagogical activity is the one possible and perspective way to rise the professional level of the future teacher. The problem of forming the pedagogical self-efficacy of the future teacher of music is investigated in this article. Author investigates the essence of this meaning, its role in the professional formation of the future pedagogues, determines the factors and mechanisms of its forming.

Key-words: self-efficacy, pedagogical self-efficacy, the factors of pedagogical self-efficacy, mechanisms of the pedagogical self-efficacy.

Література

1. Бандура А. Теория социального научения. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.
2. Большой толковый психологический словарь. Т. 2. пер. с англ. / Ребер А. – ООО «Издательство АСТ»; Издательство «Вече», 2003. – 560с.
3. Вища освіта в Україні. Навчальний посібник. – К. Знання, 2005. С. 75 – 78.
4. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность. Теории, упражнения, эксперименты // Роберт Фрейджер, Джеймс Фейдимен. Пер. с англ. – СПб: Пройм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с.
5. Bandura A. (1994b). Social cognitive theory and mass communication. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), Media effects: Advances in theory and research (p. 62). Hill sdale, NJ: Erlbaum.